

פְּעֻבוֹתוֹת הַקְּוִי.

ש. י. אבכמוביץ יצר בפרוזה העברית תקופה. בית-מדרש; ורק
 נבער-דעת יכחישו עובדה זאת. בכובד יצירותיו הוא העיקר על ספרותנו
 עשרים וחמש שנה. אישיותו היתה ענקית. אך היא דמתה בגדלה
 קורת בית-הבד ותפחת מתוך היצירה העברית החדשה את הלה. את
 לשד חי-אנוש, מלחמותיו, שאיפותיו, יאוש, תקוותיו ואמונתו. מה
 שהשאירה תקופה זאת אחריה היא מדבר שממה, הלי תלים של הפצים,
 חסרי חיים ושממון גדול בלב, שממון האוכל את נפשנו. כאכול החלודה
 את הברזל.

אך תקופה זאת תניע אל קצה; עמודי השיש הולכים ומתמוטטים
 וכל הכנין יפול תחתם לעיי הרבות. הבה איפוא ונחצוב לה אבן מצבה ונצק
 שמן על ראשה. תקופת מנדלי עשתה מה שעשתה, והיא לא תוסף לעשות
 מעשים חדשים. הניעה השעה להתעכב רגע ולהטיל את המבט לאחור.
 הרשות נתונה לנו למפל בזה. הלא עוד מעט והיינו מעבר מזה. מווינים
 הננו במנוחת הנפש הדרושה. למען הקף את התקופה כולה, לא לבקרה,
 רק למצוא את הכחות המניעים אשר בה. גם חובה היא לנו לנסות נסיון
 זה. הערכת העבר, המומל לפנינו כיום אתמול, הנה רק התאמצות וחפץ
 לחשוף את פני הלוט-הלוט של עתיד חי המהקרב ובא.

א.

אומרים על מנדלי, כי הוא הסופר העברי היותר מפורסם לנו. דעה
 זאת נכתבה ונחתמה בידי כל האנשים, אשר חוו דעתם עליו, ואחת היא.
 אם ת. נ. ביאליק יכנהו בשם יוצר-הנוסח או אם י. ל. פרץ יקראוהו בשם
 יוצר הנלגל-הראשון. כל אלה הנם רק השוואות פחות או יותר מוצלחות.
 אך כל הדעות נומות אחרי הערכת פרישמאן, האומרת: הרבר הראשון,
 הכולט ביחוד לעינינו אצל מנדלי, מיד כשנפתח איזה ספר מספריו
 ונקרא בו שורות אחדות, הוא שהאמנות שלו היא מין אמנות מקורית,
 שלא נמצא דוגמתה אצל שום אומה ולשון -- אין לו שום יניקה משל

אחרים. אין לפניו שום דוגמא של אחרים, אין הוא עושה על פי שום תבנית של אמן, שקדם לו, אלא כל מה שהוא עושה, הוא עושה משלו. הדברים ברורים למדי; ומה שאחרים אמרו בדרך משל ורמזיה, הִבֵּע פה בפירוש וברוב דברים.

הגדרה זאת - פרישמאן הגדירה, בה אחוז הכל בשתי ידיים, אכן אם פרישמאן אומר, אמנות שאין כדוגמתה אצל כל אומה ולשון, סוף-סוף לא אטר מאומה ונהיה זהירים במשפטנו, אמנות כזאת או היא באה מתוך יערות-עד אשר על גדות הקונגו והוד-פרא ימות קדומים מסתער בקרבה, או היא איננה בנמצאת מכל וכל, אבל אם אמנות זאת נולדת באירופה, בסוף המאה התשע-עשרה ואחר שהאמן חבר ספר ללמודי הטבע והאמין גם בפרוגרם של התרבות המעשית - אז אמנות זאת, על פי הגדרת פרישמאן, חשודה בעינינו, איך שיהיה, רצוי היה, כי תעשה ליסור, ועל פי מדרתה מדרו עד היום את אישיותו היוצרת של מגדלי, אין פלא, כי כל ההערכות הנובעות ממנה, כולן כאחת משבשות מעיקרן, כי אם יבאו ויאמרו, מגדלי כותב על תנאי החיים, החיים הספציפיים, אשר היהודים היו נתינים בהם בארץ ידועה ובתקופה ידועה, ידאי כנים הדברים, אבל אם יאמרו, מגדלי הוא התבונה המקורית של הרוח היוצרת העברית, לאמר, הבעתה המוחלפת, הוא הפה לכל המציע הנפשי העברי, היא ההתנלות האמנותית של הפנים החבויו והעמוס אשר בגשמה העברית אכנס ישארו אמרים אלה כדעה מתהלכת כשיק וכל איש ישאה על שפתיו ובכל זאת האמת תהיה נגדה.

ראשית, אין זה נכון שדוגמת מגדלי אין למצוא אצל שום אומה ולשון, לא, נפש מגדלי נלויה לפנינו כספר פתוח, הוא איננו מטפיקרמנט החי את החיים כחיוו הוא, מגדלי הגדו אדם בעל יכולת גדולה ורב סגולות, אשר הוציא לפועל שליחות ספרותית, שהיתה מומלח עליו ושהיחה צריכה לשעתה ובשעתה, הוא, ככל השקפת עולמו הזואולוגית, פרי האחרים, פרי החוץ, הוא אינו הופעה רק תוצאה, הוא לא השפיע על החיים בכח יצירתו, החיים המיצוניים והגשמיים הם שגסו את כל כחו הספרותי, מגדלי איננו מקרה, מגדלי הוא הכרה, ואנו אין ביכולתנו להסביר לעצמנו את הראשון; האחרון נהיר לנו מכל צדדיו.

שנית, דוגמתו אנו מוצאים אצל כל אומה ולשון, בכל פעם אשר האדם יחמא וירד סגולתו, יזניח את מקדש אלהיו, יחול להיות חיד שואף, אז יופיע אחר האנשים, אשר יקבל על עצמו את השליחות שאין

בה לא קלות היצירה ולא מרחב המעוף. לחאר את החברה הקימה כעת, סדריה מאכליה כליה, לפני דבורה מפשרה וקטנותה. האנשים האלה אינם מציאים לעולם מעתיקים הם, במשכם עם סופר נאמן, רק את זאת מה שהם מוצאים לפניהם; כי עבדים נרצעים הם למציאות המטמית. פנס קמון יקחו בידם ובחלאת המציאות יפשפשו כל פרט ופרט, כל הקווים חסרי הערך ובני החלוקה ואחד ירימום על גמ, יוקיעום לעיני השמש ויכריזו בקול מנצח: הנה הנה המציאות בכבודה ובעצמה. אותה ראו וחיתם, אותה ראו וגרשו מעל פניכם את חלוטותיכם-הבל, אשר אתם משלים בהם את נפשכם לשוא.

אמנות זאת הנה איפוא על פי מהותה, אמנות של ירידה, אמנות נפילים. בההפך שירת הטרוֹפֶדוֹר הנלהב הלומת שכרון אהבה-נצחת למציצה מצלצלת וריקה, מופיע הפיקארו הפקח וחסר הרגש, וכאשר יעלפו כנפי האדם ברום השחקים, יפול האדם ארצה ויבוסס ברגליו הכבדות את בצת העולם. אמנות פכחית זאת הנה תמיד פרי יקיצה. כן יתעורר האסיר בבית כלאו הצר והמזוהם, וימשש בידיו הרועדות והנתונות בכבלי ברזל את טחב כתליו ואת רפש הקרקע אשר ירמסהו ברגליו. ורגש אחד יתגבר על שאר רגשותיו: לדעת ולראות נכוחה. אכן אמנות זאת תעשה כן כל ימיה, תעשה בקפדנות המניעה עד שוויון-נפש. הנה מונח לפנינו בית הכלא עם כל פרטיו, רק דבר אחד הוא חסר: בו נפקד מקום האסיר, הנמוג מיגון בדירותו והמגרם בשניו את מטילי הברזל של שבכי אשנבו, אשר בעדו נשקפים לו אפקי מרחב ודרור. וסוף-סוף חסר פה הכל, כי מה שעושה את בית הכלא לבית כלא, הוא האסיר שבתוכו, המפרז בשלשלאותיו מתוך פחד המאסר ותקות החופש, ולא הזוהמה אשר אותה הוא חוצה עד צואר. וגם אם ספרות זאת תראה לנו לפעמים את האסיר עצמו, נראהו והוא מנוקד עינים ומוחן כאחד הנמלים בבית-אסוריו, אולם לעולם לא נראהו והוא לופת עמודי התקן ומטה אותם בכח לעיני קהל, עם ועדה.

דוגמה ספרותית זאת – אם אשתמש בלשונו של פרישמאן – הופיעה בפעם הראשונה במאה השש-עשרה וארץ ספרד היא שגדלתה. משם עברה מדינות וימים, מתגלית ונעלמת, נעלמת ומתגלית (אלימן הספרדי, סוף גליסו) הצרפתיים, הרצבני האשכנזי וגוגול הרוסי). עד שהגיעה גם אלינו בדמות יצירות מנדלי, הכח הדוחף, המביא לידי תנועה את המהלך הזה הוא צמאון-המציאות. פתאום אחרי התנונות השירה, יופיע בן אדם פוזיטיבי

מונבל מעמ, אבל בעל הניזון קנאי, דסר-אמונה; בד במוח בשכלו הבהי
זהבריא, בעל השקפת-עולם חומרית, אבל כופר ולגלגן בעיקר ולכן גם
בהשקפת-עולמו לא יאמין בכל לב, מתרועע עם כל האנשים ואינו אוהב
אף אחד מהם - ואדם זה יעבור ערים וכפרים, לן בבתי-מלון ובאורוות,
משרד דרכו עם להקת פוחזים וריקים, מחזיר על פתחי גדיבים, בא במגע
עם פרנסי העדה וראשי הקהל, כהניו ומדריכיו, ומה שענינו רואות
ואזניו שומעות ירשום בדיוק נמרץ ויספר אחריו-כן ברבים, ספורים אלה
יהיו בהכרח שמחיים, לאמר: ספורי השטח, לעתים קרובות יהיו גם דוחים
אותנו בכעורם ובפגולם. הם יהיו ספורי-השטח כי רק הנפש חבויה
במעמקים, הגוף הוא שטח. נפש האדם אינה משתרעת רק יורדת ונוקבת;
לב אדם אחר, אם סער החיים יעברו, יכה את גליו עד עמקי התהום.
אך המציאות אינה יודעת את המעמקים, היא מתפשטת כמריבצה דלים.

ולא רק השטח חסר-העומק הוא השליט בה, אלא מחוסרת היא גם
כל מטרה, הכופר הפקקאי, סיפר הקני נודד על-פני קלפת כדור העולם
ואחת היא לו אן יוליכוהו רגליו, המסע - מחוד-חופין לפניו, הגדירה מחוסרת
היא כל פרינציפ, היא גם הדרך וגם התכלית ושתיהן כרוכות בה ביחד.
אזנב, גם המרוגדרז תעה כנתיבות תורה, אך הוא הלא חפש את משאת-
נפשו, הפקקז הפקח יודע מראש כי משאת-הנפש איננה ולא תהיה לעולם
והוא גם יודע, שהיש, אשר בו קשורה נפשו, נמצא בכל מקום, ולכן אין צורך
להתעכב על פרשת הדרכים ולבור את הנתיבה הראויה, כל הדרכים מוליכים
אל ממלכת היש.

בממלכת-יש זאת, בהשקפת-עולם חושית זאת יש הכל, אך דבר
אחד היא חסרה - את האהבה; ולא רק אהבת-האדם הרבה, אלא גם
אהבת היש הפשוטה והמצומצמת, ואל יבואו תאורי החיות, הבהמות הטבע,
החופסים טקום רחב בספרות ההוי, ויסמו את עינינו, אהבת-המסוסים אשר
בה היא פרי איבת האדם; טוב ויפה הוא החמור מרוכבו, כי לעולם לא
יבואו לדרוש את זיקיה בתוך נוף הבהמה, הם מוצאים-וכה רבה שמחתם
בשעת מציאה זאת-את הבהמיות בנפש האדם, את הכח הנסתר, המעולף
סודות אשר לדומן הפרוש על שדמות האנושיות לא יראו ולא יתבוננו
לשלל הצבעים של הפרחים הגדלים ברפש זה, הם יחושו רק את רקבוננו
ורק את סרחונו, הם לא יכניעו את גאון לב האדם הסורר, יבריקוהו על
ברכיו, כי ינחם ממעשיו הרעים, יפרוש כפיו וישפוך מרי שיחו לפני
אלהיו כי יכפר לו על מעליו הכל, במקל חובלים ובלי רחמים שברו

את קומתו הזקופה. הקימוהו על שתי ידיו ויעשוהו להולך על ארבע. אפס ספרות הפיקרו רעת הלב, הפקחית, הלגלגנית והמנושמת סימה תקופתה בארץ ספרד הקנאית בתנועת הרתעה לאחור, המתכוננת לצעד קדימה. כי פקחה עיניה לראות, שהיש אינו ראש־הכל ושהמדמה גם הוא כהו אתו. ואם אין למצוא את תחומי ממשלת־המדומה בתוך יוון־טיט ההנה, נמצאהו ממעל לנו. ברכבו בערבות וברדתו אלינו בלי־הרף מנבהי שחקים מקתל פהרתם ותכלתם וטווי קרני אורם. אמיר הספרות־הפיקראית קצתר בעמרת סירבנטיס. לא ארחיב דברי עליו. והם ידועים ומפורסמים. אך אין ספק, שיצירותיו—ותהיה כגנת יוצרו מה שתהיה—הן שיר הלל וזמרה לקרב אשר המדומה ערך ליש. נבורו אינו שמוף רק זיעה וזאת אשר כה יפה לנוף. דם מלחמה הוא שותת ועסים פצעי אנוש. בהאבקו עם עבותות המציאות ומתאמץ להדבירה תחתיו. ואם אמת בפי חוקרי קדמוניות, כי תפיץ סירבנטיס היה לשים לצהוק את שאר־הרוח האנושי השואף, הבה ונתן תודה לההשגחה העליונה, אשר מנעה ממנו לבצע את מחשבתו הרעה ועטור הקלון, אשר אמר לעשות לאדם, נהפך שלא מדעה לצלב הגולגולתה.

את כל עיקרי המהלך הספרותי הזה ספג אל תוכו מנדליי מוכר־ספרים. אבל הוא הניע עד סירבנטיס וממקומו לא זה ומה שהוא חשוב ביותר. מנדליי גם לא התאמץ לעבור את גבולו העונה אשר ענו מסבובו. כי לא שער מציאות־עולם הקנמה מעבר לנבולים אלה. ואל יטע בדברי. לא על ערך יצירותיו וחשיבותן אני מדבר. אני רן על נטיותיהן ומחותן. יודע אני, כי יצירות מנדליי הן הנכזובה אשר זרקי כדם ספרותנו. למען הצילה ממהלת המליצה אשר תקפה אותה וחזקה עליה. לראות נכוחה התאמין, בשעה שכל העינים טחו מראות, וודאי מעשה זה כביר הוא, מעשה לדורות. אפס מה שלא נסלח לו לעולם הוא, כי בהפיחו על האבק המכסה את התקופה הקודמת לו, עשה את מלאכתו בפה מלא ויפריח ממנה גם את נשמתה. ועוד דבר. לב מנדליי קשה כאבן מוצקה. אף פעם לא נד לחלום ההולך ואפס. אף פעם לא נשבר לבו עריו. הוא רק המתער עליו בכל כחותיו הענקיים והשתדל לעקרו מן השורש. למה כה רבה שמחתו על שפלות האדם וקלונו? ולמה כה יצהל לקראת האדם המסתפקים כמוצא שלל רב? ולמה כה ילענ לכל צל הניח ויפאר ברוב פאר את המציאות כמו שהיא? אמנם פה ושם ישלח גם כה את חצי לענו ואז תשאר לנו כפירה קפואה, ריקנות שטוחה עד אין כוף ואין כה מריקנותה של מעמקי התהום ולא מריקנותם של מרומי השחקים. היא

לא תוליד כעם ולא תעורר חמלה. הנה עברתי עוד פעם על ארבעת הכרכים. אני מצמצמם ומפשיטם במחי. מהי המחשבה היסודית והרגיש העיקרי השליטים בהם? אוי לי אם אניד ואוי לי אם אחשה. אין שם מאומה. הפיליטופיה של מנדלי היא כה פשוטה ומועטת, עד שחיא מסכנת בפשטותה. מפני שהיא נְמַסָּה כלי' בתוך פשטותה. היא אומרת: ישנם אנשים היודעים פרק בהלכות החיים והמוזיונים בכלי-הנשק להלחם מלחמת קיונם וטוב להם והם מצליחים: בכרכיהם, צויושנם אנשים עוברי-כמל, החיים חיי העדר, המתרגשים ללא-צורך, לא-יוצאחים והם נועים מאפס כת. אמנם מנדלי אינו שמת לסדרים אלה. אפשר הוא היה מסכים לסדרים אחרים. אבל הוא אינו רוצה לבטות את עצמו ולאחוז את עיני זולתו. כן הוא ואין לשנותו ומי שיאמר בלבו למצוא אחרת, מכה בסגורים הוא ויכשל בדרכו. ולמען חזק את השקפתו זאת, מביא מנדלי ראיות עד אין מספר. וודאי שגם הדעות האלו וגם הוכחותיהן מיוסדות על אדני האמת, על המציאות. אולם אמת זאת אינה שלימה, אינה נפש המציאות, רק לבוש חיצוני, ולכן היא נהפכת מאליה לשקר גדול. מי מאתנו אינו יודע ומי מאתנו לא למד מבשרו את השמות הנוראות, אשר הרעה עושה מסביבנו? ואיננו כה תמימים לתאר לנו את ראש שאר הרוח האנושי, שאיפותיו, מלחמותיו סלוע תמיד זרי-נצחון. אך גם מוזאת לא נעלים עינינו: הרעה מנצחת, אין זה כי מוכרחת היא להתגבר על הכח המתנגד לה. ישנו, אפוא, כח שני אחר, אם נצא ונדרשו בכתבי מנדלי לשוא יהיה עמלנו. כח שני זה אינו שם, במנדלי אין מלחמה, אין חפין, בו יש רק עריצות-במציאות, השלטת בחזקה בזאת, עד שהתנגדות לה אינה אפשרית: ואם היא מופיעה, מן הזכרח שההא מנוכחת. פרי השכל הטובל, אשר איננו יודע את המצב שבו הוא נמצא, ומן ההכרח שהשקפות אלה ישאירן בלב האדם רגש שממון, שממון מדבר, דך וזרע על צחיה סלעו מה עלינו לעשות למען צאת ממצבנו השפלי?—שאלות אלה אינן מענינו של מנדלי. לא רק שלא התאמין למצוא את התשובות הנכונות, אך גם לא האמין במציאותן. אנו בני-אדם, אוכלים קורקבנים ורודפים אחרי משכורת קטנה, ולמה תבואו ותתעללו בנו בדרישותיכם המופלגות והברזיות? הנה התשוקה המזומנת כזכוב מטריד בין עשרות העמודים שבכרכים. ררכי יצירתו אינן שונות, ואינן יכולות להיות שונות, מהשקפותיו. גם על פניהן שפוכה שגמת עולם, ינעה ומסורבלת, ממשיית ומפורטת משרכת הרצאתה. מטלמדת פעם ליטין ופעם לשמאל ואוי אנו יודעים לא

פניה מעדות. אין בתאורים האלה כל התנגשות, כל התקוממות, רק הכרה ועריצות המציאות. אין זה יער עתיק, הרועש באלפי אמיריו למודי סער וסדוקי רעמים. המתלונן בין צללי עצמו, במחבואי סוד וסככים נעלמי עין. פה הנג החיים פשוטים, הכרחיים כעצמים גולמים, תקועים כעמודי התלנרף במדה ובקצב מתמיד, ושכוף־סוף לשר האדמה הרוחשת חיים נסתרים יתפכם באחד הימים. לרקב והם יעלו תחתם בלי רחמים. הם יפלו תחתם, כי כל החוץ הזה, היש הזה, אשר מנדלי שם אותו כאבן פנה לכל יצירתו, תקומה אין לו. הזמן, אשר עליו הוא נשען, הזמן הזה עצמו ינקם בו ויהפכהו לאי. מה נשאר לנו מסירבנמים—תלבושות ומאכלי עם ספרד אשר במאה השבע־עשרה, או מלחמה ההיבאלנו ורגשי אמונתו היוקרים על מוקדה של אמונת הנצחון אשר ינצח הטוב והנעלה? כל העקמוניות הזאת, הממלאה את יצירות מנדלי, תעבור כליל מן הארץ. לב לא ירנן לקראתה ועין לא תרמע עליה, למנדלי לא ילה להעלות את מצבם הבזוי של בני עמו, אשר בו הם נתונים, למצב־נפש המסמר שערות ראש. הוצאת את הנאי הציב, ולא את הציב עצמו; הוא לא יצר את האדם בן המצב, ישנו התנאים, כי בלי־הרף הם הולכים ומשתנים, ולא ישאר לפנינו דבר זולת שלדי־חיים נרמיים, אשר לעולם לא יקימו לתחיה, כי גם בחייהם היו חסרי חיים ונפש.

אמת, סירבנמים לא נתן דמי לו. מנדלי הרגיש בסוף ימיו, כי חיים אלה, אשר תאר, קצוצי כנפים הם. אבל הוא היה אדם, שהכניע את כל נפשו ליריעה. הוא לא ידע השוב אחרת ממחשבות סבה ומסובב, ובהתקשותו למצוא את הסבה, כחש במציאות, במציאות השניה, האחרת, שאין סבה קודמת לה, מנדלי היודע את הפרט, אינו יודע את התכל. מדעי הטבע, אשר עוררוהו בימי נעוריו ושפכו עליו קסם כביר, השליטו עלי את תורת ההדרגיות, הדבר היוצא מתוך דבר, את האדם ראה כשלב אחד בסולם ההתפתחות. השקפת־עולמו היתה השקפת־עולם זואולוגי־הוא ראה ותאר, איפוא, את הבהמה, את ישראל הפתקתם, הוא לא ראה ולא תאר את האדם, את האדם הישראלי.

ב.

אולם סבת הבצורת והרעב השולטים בספרותנו הספורית ואוכלים בה כל חלקה טובה, אינה בהופעת מנדלי כשהוא לעצמו. הלוא אמרנו: לשעתו ובשעתו היתה ההרתעה-לאחור נחוצה ומועילה וגם הכרחית; נחוצה ומועילה – במדה שמועיל ססטרפא לנוף מט וחולה. ורק מן השעה אשר בה נהפך מנדלי לשטה, לבית-מדרש, לתוקה ספרותית קבועה, לרפום ומתכונת, אשר בהם נחתמות צורתן של היצירות – מאז מתחילה הסכנת, את מנדלי אין לעשות לחוקה את מנדלי אין לחקות. עלינו לקבלתו כאחרון: מפיו אנו למדים ואנו עוברים עליו. אך לא כן היה הדבר. ש. י. אברמוביץ נהפך לראשון. הכל באו אחריו. והבאים יהיו בהכרח קטנים ממנו. עולם התלמידים יהיה צר מעולם רבם. פוריות הספיה מעטה ספוריות הניר החרוש והזרוע, מרות מנדלי לא יהיו עוד פרי השכל והרצון האנושי, התכונותו בחיים, בנות כלי ראשון, רק פרי הספר, בנות כלי שני ושלישי. קראו זה אחר זה, בראשונה את „ספר-הקבצנים“ ואחריו כן את „אריה-בעל-נוף“, ותרגישו כי רגליכם צועדות על פני מדרון. מה שהוא כה מוזר ובלתי-מוכן היה בספרותנו להופעת תמיד. מי מאנו לא שמע טפי זולתו ומי מאתנו לא הביע את הדברים מפיו הוא: אבל אלה הנם החיים כמו שהם? ואיש לא שם אל לב לשאול את נפשו: האמנם כדאי הוא להשקיע עמל רב כזה, למען תת לנו את החיים כמו שהם? הנה לפנינו ספורי ת. ג. ביאליק. אנו מתעללים על השלטון בלי מצרים, אשר ביאליק שולט בשפה העברית ומגשם בה את התאור החיצוני, אנו שמחים לשפתנו, אשר חשבונה ליורדה ולתנומה ואשר אנו מתחבטים בה בכל יום ונואשים ממנה בכל רגע, והנה כה רב עשרה הטבעי וכה עצמו אוצרותיה הספונים מעינינו והגלויים לעיני ביאליק. אבל גם מזאת לא נעלים עינינו: ספורי ביאליק, כיצירה נושאת את עצמה, לא מצאו להם זכות קיומם. חסרים הם המטרה הרותנית הימדיה, אשר היתה בספורי מנדלי. הם המשך, ויש בהם נגוד פנימי: העמל הרב שתקע ביצירה ועצם היצירה, יש שם בזבוז הכתות. מדה זאת

היא ערפי מהותה בלתי-אסתימית, הספרות ממין זה מצאה לפנייה מסננת צרה ומונבלת, ובראותה כי צד לה המקום לא פרצה נדריה, רק התכווצה בלי הרף, עד אשר התכנסה בה ברנחה. פטיש כבר וסדן גדול הכינה. בכלים אלה עליה היה לרקע ברזל והיא פצחה אנוני-פרך, הגה הנגוד הפנימי אשר עליו אמרתי, שעלפי מהותו אינו אסתימטי. בספורים אלה אין גם הצער של ההכרה האלמית, כי הכחות הענקיים במלים, הולכים לאבוד ומשתעשעים בחול. לו היתה בזאת! כי אז הלוא בין הלמות פטיש ופטיש היתה פורצת האנחה הכבדה, כי אז הלוא היתה אזננו שומעת את רעדו של יגון האפסות, אך ח. נ. ביאליק ממלא את עבודתו בהנאה פנימית וכל נצחון ונצחון מלווה בקול תרועת "האח"י, הפורץ ממעמקי החזה, ואמנם רואים אנו את הנצחון, אך איננו יודעים, מי נצח את מי: היוצר את יצירתו או, להפך, היצירה היא שנצחה את יוצרה?

ספורים אלה, בהיותם כה זכים וזהירים, החגם על-בלי-פנים גם מושכלים? לא, אאמין ברוחות-בלהות ובשדרי-ליל ולא אאמין בספורי ביאליק, אבריהם חלקיהם-פרי ההגיון, ההכלל-מלאכת-מחשבת, הפטיש, הסדן ואנוני-פרך הם, כל אחד בפני עצמו הופעה הנונית, אבל שלשתם מצורפים יחד, ביחס האחד אל חברו הם הופעה זרה, אנסורה, למגדלי היתה מטרה: ספוריו הם היצקציה, לפרוזה העברית הבאה אחרי מגדלי והנוחה אחריו אין כל מטרה ולכן נפקר בה גם מקום האמה, אמת החיים, לעולם לא יבין איש, למה נגמר הספור "מאחורי-הגדר" במקום שנגמה ולמה בחר ביאליק בתאורים אלה ולא באחרים, ואין לבוא ולהגיד: שאלות כאלה אינן בגדר שאלות, יש ויש, רבה וקשה השאלה: הלא חלקי המשפט וחלקי הספור כה בולטים, ממשיים והכרחיים, ומדוע לא יהיה גם הספור כולו פרי סודות אלה?— אך יד ההגן היתה בזאת, אין לך אסון גדול מלחזור ולעשות מה שנעשה כבר בידי אחרים, פחד ההפשטה, חוסר דמיון, האמונה העורת, כי האמן חייב להיות חמרי, ממש, ממש ביותר, נאמן, נאמן ביותר, הביא את הספרות הזאת לידי הגומה, אין לך הפרזה גדולה מגנות-הירק המצוירים בספורי ביאליק, זאת היא נקמת החומר הקרוש בעיניהם, בהיותו נגוד לנצחי ולקיים הוא מחניקו בכברו ובהעדו. נגוד זה לא יהיה אך מבצנים, אותו נמצא בכל מקום, כל אופן ההבעה לא יתאים אל האמת, אל האמת הפוכבת אותנו, לתאורים ממשיים **לא** יהיה כל ערך ממש, הם לא יהיו קנין איש, אלה הם יצירות

הפקר. מלבד עושר הלשון אינם מעשירים ומפריים דבר. נוסף על זה תאורים אלה הם זיוף־נפש גדול. כי איני יכול ואיני רוצה להציג לעיני את המשורר. היודע לנגוע בשיהיו אל תהומות נענועינו המטירים— להציגו לעיני דל. חסר מעוף ורגש כהופיעו לפנינו בקפוריו. אין זאת כי הפרוזה של ביאליק אינה שלו. ברנעי התעלפות ומחנק־נפש הוא כותבה. בשיריו על החיים הוא שר. בספוריו הוא כותב מן החיים. כי סוף־סוף דבר־מה נוצר ובא לעולם התופס את השטח אשר בין בעמק־הבכאי ובלי מאהורי־הגדר. בין שני ספרים אלה קם לישראל משורר כת. נ. ביאליק עצמו ואשר לפני שמש ינון שמו. חיינו שאיפותינו, מחשבותינו היו לאחרים. והרשות נתונה לי לדרוש מאת המספר את רטט השנויים ואת התהוותם. הרשות נתונה לי לדרוש מאת ה. נ. ביאליק שיראה את עצמו ולא יפסח על קומתו הוא. אך בתאור מנהגים ומקומות אשר בספורי ביאליק לא תמצאו את. נפש המתאר במתואר. לא תמצאו שם כל נפש. גם את לפני וסררי החיים אשר להמוני עמו לא יחבב עלינו. פקחות. יכולת, מלאכת מהשבת. אין בהם מה שהרוסי קורא. עממיות ספרותית. אין בהם הקולטום ההמוני. החפץ לנלות ולשבת את הנפש הפשוטה של הרבים. את ארחות הייחם. את דאנותיהם. יגונם ושמתחם. אין בהם היסודות, אשר גורקי הרוסי הכנים או ספרות־המנהגים. בהם לא תמצאו גם שנאה ואהבה. שנאה רכה ואמתית (מה שיש אצל מנדלי). המיסרת או המביאה את האחרים לידי תובחה. לעולם לא ידעתי, וגם אחרים לא ידעו זאת. השנא ביאליק את אנשיה את שדותיו וגנותיו או הוא אוהבם אהבת־נפש. תאורים אלה הנם. איפוא, ריקים, ובמדה אשר תגדל שלימותם החיצונית בן תגדל ריקנותם הפנימית.

מנהגי־החיים המתים, הרומטים ותאורי המקומות הקבועים חסרי־התנועה, אשר בפרוזה של ביאליק, צריכים להלחם על זכות קיומם בכחותיהם הם. ביאליק יעניק, איפוא, להם מכל טיבו הגשוני. את המשפש יטתה, ירקעה, ימלאהו יענילהו יצחצחהו ועוד מעט ולא יוכל נשוא את המצואים האלה. ביאליק אולי הרגיש, שמצב הספור כולו רופף הוא ויחפין לחוקה ולכוננהו על חלקיו. אם לא מצא את הרוח הכוללת המאגדת והאוצרת מכחותיה ומיפיה על הכה, נסה להציל את כל פרט ופרט על־ידי עצמו ובכח עצמו. אך הוא לא יצילם. אין ורומטים נלחמים. רק הרוח ודמונו יוצאים חמושים לקרב וכובשים להם את עולמם. והפנטזיה באה מן האדם ולא מן החפצים. וכאן פותחת הדרך המסכנת

לספרותנו הספורית החדשה. הפרוזה של ביאליק רצתה להיות מה שאין ביכלתה ומה שאסור לה להיות. ואני אומר: „רצתה” ומדניש ומטעים את המלה הזאת. מנדלי אמרנו, היה פרי ההכרה; ביאליק הוא הופעת הרצון והבחירה החפשית. מנדלי על-כף-פנים התנבר על הקודמים לו. ביאליק הלך מרצונו הפוב אחר מנדלי, ולא שם אף לבו, כי הדרך הזאת מוליכה סוף-סוף אל מדבר-שממה. ביאליק הטה, איפוא, את ספרותנו אל תוך כבכי המנהגים והתאורים הרויים. בדעת מראש עשה את מעשה ויעוררו גם את האחרים לעשות כמוהו.

וחבל.

דברים אלה אני כותב ולבי נוקפי. נקל יהיה לספרות העברית להשתחרר ממנדלי בימים הבאים. הנה עוד מעט ואנו בני-חורין. החיים עשו את שלהם ועוד יוסיפו לעשות בקרוב ביתר שאת וביתר עוז. אונס מביאליק לא נשתחרר. ממנו אין אנו רוצים ואין אנו יכולים להשתחרר ביאליק אינו בספוריו. במקום שישנו הוא חי לעד. ביאליק הוא יסוד ואדמת שירתנו החדשה בימים האלה ובימים הבאים וזי שיבעט באדמה זאת רק יוסיף לרקעה לצור חלמיש. ביאליק לא היה כמנדלי – הכרח ומוכן מאליו. מקרה היה לנו, אשר יד אלהים הקרתה לנו, אך מפני זה עצמו, משום שביאליק היה האיש אשר התחבר, המשיך, עבד ושכלל את הספרות המנהגית, אשר מנדלי השאירה לנו למורשה והתאמן בכל כחותיו הענקיים להפכה ולמסרה לנו כדרך כבושה שבה יצאו הרבים. הביא את ספרותנו לידי דישה במקום אחד. את צעדיה לא החיש אך הרתיעה לאחור. בשירתו למד את האנשים לחת. כי בעצמו היה רק נותן. בספוריו למד את בני דורו להכנע ולקבל, כי בעצמו היה רק מקבל. וחטא חוטאת הבקורת העברית. בהבליעה את הדברים האלה בנעימה לבלתי החריד את הלבבות. נצבר תל נבוה ותלול בין ביאליק המשורר ובין ביאליק המספר. אל הראשון נפנה גם נעריצה. אל השני נפנה עורף וגם נשט מעליו; כי הראשון היה יוצר והשני היה ממקת; הראשון היה בן חורין וישחרר את השירה העברית החדשה. השני היה משועבד וישעבד את הפרוזה העברית.

- בשלש דרכים תצא ספרות-מנהגים במרוצת התנועות:
 (I) הספרות המה אל הרגשנות ותהפך למליצה.
 (II) תרגיש אפוסת-כחות ותפנה אל התרנום.
 (III) תיעשה מרבץ ללמודי הלשון ותהפך למקור-אכזב ולאבן-נגף
 לכל יצירה הפשית ומקורית.

I

ש. בן-ציון בספוריו הראשונים היה בוודאי מכמא את חפצו הסנימי לסור הצדה ולהויל טללי חיים על החולות הבערות אשר בתאורי המנהגים החרכים. יש בסגנונו ובדרכי הבעתו דבר-מה מלא לה ולשד אדמה פוריה נטועה כרטי חמד, המומת ריח פרחי-שרה ואחוזת רחש אמירי אילנות רעננים. הוא מצא לפניו ספרות יגעה, חסרת כל רעד לבכי אמת, אנושי, אבל נפשו רעדה בכל זאת, ואם לא הוא האיש אשר יחבק זרועות עולם, הלא חפש בכל זאת אחרי פנת-סתרים קטנה, בפסיעות קטנות נסה, איפוא, להחליץ מתחת מכבש ההני היבש והנופני, בתקונים מועטים, בהסתגלות, ולא ראה, שדרך השחרור הוא הצעד הרחב, הלבבת אחת, כי השחרור הוא תמיד מעבר מזה ולא מתוך זה ובתוך זה.

אפס ש. בן-ציון היה רפה-אונים, נעים ונוח יותר מדי, שישא רגליו ויפסח על מכשוליו. הוא הסתגל, התחיל לדבר אלינו בקול סרך, ברגשנות מיושבת וכמתק הפל, דבריו היו לשעשועים, המשעשעים את עצמם והמינעים את האחרים, הוא פנה אל מנהגי הילד והנער, אל החרה, אל הרבי ונעשה לסופרו של גיל הנוער והבחרות, העלזים-מי לא יאהבם? אך רב-מכשולים הוא התיב הזה, רב-מכשולים כחיי העלזים עצמם, חֲסָקָה קלה, נטיה מעטה לימין או לשמאל-והנה אנו נשאים ומתנדנדים בין נדי הסינטימנטליזת הנעימה, המתוקה, הפושרת, המרמה את עצמה, ואשר תוכה נחר ואין מאומה, ש. בן-ציון לא נצח ולא, התנבר על הרגשנות מתקה, הוא רק חפץ והתאמץ להיות חם ולבבי, וגם החפץ דבר הוא.

קרה עוד מקרה, אשר איש לא פלל לו. נדמה היה בראשונה, שלפנינו מקור יצירה, אשר מימיו לא יכזבו לעולם: מאות עיירות וקריות זאליפות ורבוֹא־דבואות תושביהן העברים. הבה ונציירם בשבתם בביתם ובלכתם בדרך, בעסקם בשוק ובאכלם ארוחותיהם בשבת ובחול. העירה היהודית נראתה כאדמת־בזר, המחכה לידי־סופרים חרוצות. את המנהגים והסדרים השוררים במקומות אפלים ונדחים אלה חשבו ליסודות קבועים מוצקים ויד הפל מכה לחצוב באבן את צורותיהם. התקוות היו רמות. אולם לא כן היה הדבר. עד מהרה נודע לכל, כי לפנינו בצה גדולה ירחבה, לפנינו מציאות מכוערה על־פי מהותה והרכבתה הפנימית. את הירקון המכסה את האנם עם מימיו הרליכי, חשבנו לשדות־דשא ברוכות־יה, לאותו Зелёный луг, אשר לעם שבתוכו אנו יושבים. תרמית־עניים ורעיון־רות, רק החלונו לעברו וריח רקבוננו עלה כאפנו. היאור יבש מימיו (כרנר) והשאיר אחריו את חלאת בצתנו. ש. בן־ציון מצא לו מקלט בימי היצרות המהורים, הברוכים והרחומים. גם ביאליק עשה כן: מאריה־בעל־גוף בא אל ה"ספיה".

חיי ילדות ונוער מתוארים בדיוק נמרץ, מעורבכים רגשנות־לב מתוחה, מנבשת, קרה מבפנים ולוהטת מבחוץ – כל אלה הם המצע הרצוי לרגשנות פשוטה ומעושה וממנה אל המליצה רק צעד אחד. ונפלא הדבר: מגדלי נוצר תחלה להלחם עם המליצה, אולם בשטף המלחמה הכניע גם את האדם ואת הנשגב והאלהי שבו, ובאו סוף־סוף תלמידיו, יוצאי־חלציו, ויהפכו את כל תורתו למליצה, המחשבה המופשטה, הרעיון הפיוטי, התמונה הרמיונית וההכרה הפנימית חדרו לחזור אחרי בטויהם וצורותיהם. חדרו לבקש אחרי תקונם. טמש־ההפך. המבטא המגושם הוא המתפש אחרי נשמתו ורוחו, את המלה הנכונה, המראימה והמסוימה על היוצר למצוא כי לכך נוצר, אולם אם היא נלקחת מן המוכן ומתינעת להרכיב עליה את הנושא – הנה לפנינו המליצה הריקה על טהרתה, המקורות הרביים והעשירים, המאמר המנוהג ורב־הנונים, העמל הרב וההתאמצות הכבירה לא יועילו. כל התנפות נורת אחריה באחד הימים את הכעור, והעקר אין אנו מאמינים למוצא שפתיו של הסופר, ואת האמונה אין להכניס אל הלב בחזקת־היה, אותה נוסע היוצר על תלמי הלב ודרך מבואות־סתר הוא מביאה אל חדריו.

מן תאורי־התמונות של חיי־הנוער אל הרגשנות (רחלי), מ הרגשנות אל המליצה – זאת היא הדרך אשר עבר בה ש. בן־ציון. הח

אינו דר ביחידות בספרותנו. אתו קהל-סופרים שונים, המתברים איתו באופן אורנאני, אלא שהוא היותר-טפוס שבהם. הוא היה, אם אפשר לאמר כן, הניוני בהתנגנותו, וברצותו להמלט מחרבוני ההוי והקפאון שבג דבר הוא תחתיו.

II

המליצה ירידה ספרותית היא, התמוטטות, אולם סוף-סוף מן הספרות היא באה ואל הספרות תוצאותיה. כליון הספרות המנהגית עוד ירחיק ללכת ויקפץ לתדלון ולאפיסת-כחות. ברדיוצ'בסקי העיר על תקלה זאת זה כבר. הוא הראה על האסון המתקרב ונס על מקור הרעה וקראו את דבריו בסכתנו אל עורכי, נתיבותי. אכן כל ההוי המדומה הזה הוא רק דמיון-שוא. העברי איננו ולא יוכל להיות עבד נרצע לנופת הויתו. לעברי יש חוש המציאות. אבל אין בו הערצת המציאות. ולכן כל ההשקפה הזאת הנה נטע זר בספרותנו. מן הירגון באה אלינו, מן הירגון עם השנותיו המצומצמות בנזרת-משפטו הרלה, חגורת-השק, המעשית, הממשית, עם הנחיצות והתכלית שבה. וביום בהיר אחד הקיצונו וראינו, כי כל המהלך הזה לא לנו הוא. עם נודד הננו זה אלפי שנים וחלוטנו הנודד מלוה אותנו בנודדינו, אבל להוקיר ולקדש את מסנת-החיים הנסה לא חלמנו מעולם. את זאת יודעים היום הכל, רק י. ד. ברקוביץ לא שם לבו אל הדבר. הוא התאמץ להמשיך את הדרך הכבושה ולא הרניש, כי חוזר הוא לאחור. י. ד. ברקוביץ כה הרבה להבלע בזרמה של ספרות-המנהגים, עד שאין ביכלתנו להכיר את פרצופו. בספוריו הוא נראה לנו כאדם העולה על מעלות בחשכה. הוא מרים רגליו, מתכונן לפסוע הלאה ופתאום – אפס וריק, כלו המעלות. זליו היה להטיל את עצמו לתוך האפס השחור הזה, לצעוק מרה, לחפש ולברוק. אך י. ד. ברקוביץ היה בנדורו, זהיר יודע דרכו. לאטו שב על עקבותיו, ירד מכל המדרגות אחת-אחת ויחל לעלות עליהן מחדש ולעשות את הדרך אשר אחרים כבר עשו לפניו. מה היה סופו? – גם י. ד. ברקוביץ היה הניוני בהתנגותו: השליך אחרינו את ספוריו והתמכר מכל וכל לתרגם כתבי שלום-עליכם לעברית. תרגום טוב ויפה מתרגום ברקוביץ לא קראתי מעולם. אף מנדלי לא היטיב לתרגם את כתביו עברית כמוהו. הקול התגרני, השוקי והחולני של שלום-עליכם נעשה דק יותר. השפה העברית שמה את הנומיסקת

שֶׁ שְׁלוֹם־עֲלֵיכֶם, הַבִּיאה אֶתְּךָ מִפִּיהָ, מִזְכּוֹתָהּ, מִטְהַרְהָ וּמִן הַטּוֹן
הָאֲמֵנוֹתַי שְׁבַה. שְׁלוֹם־עֲלֵיכֶם בְּעִבְרִית הוֹרֵם יְדֵי מִדְרַגַּת סְפָרוֹת, נוֹסֵף
עַל אֱלֹהִים בְּרִקְבִיבֵיךָ יִפְהַ בְּתַרְנוּמוֹי־מִבְּמִקְרוֹי. אֲבָל כִּי יִתְרַגֵּם אִישׁ רַק
בְּשַׁעָה שְׁהוּא חֹשֶׁה, כִּי אֵין בֵּינוֹ וּבֵין נוֹשֵׂא הַתְּרוּנוֹם כָּל מַחִיצָה, כָּל הַבְּדֵל,
וְהַנְּעֵנוּ בִּזְהָ אֵל הַנְּקֻדָּה הָאֲחֵרוֹנָה: סְפָרוֹת־מְנַהֲגִים שְׁשֵׁטְשֵׁה אֶת
צוֹרֵת הַיּוֹצֵר, אֶת דְּמוֹתוֹ הָאִישִׁית, עֲשֵׂתָה אוֹתוֹ לְעֵצִים
מִי־כִנִּי, הַטְּטֵלָא אֶת עֲבוֹדָתוֹ בְּדִיוֹק נְטַרֵץ וּבְלִי־שֶׁא־
רוֹת, אֱלֹהֵי הַתְּחִלּוֹת הַבוֹעֵרוֹת אֲשֶׁר בְּתַאֲוִרֵיהֶן הוּי
הַדּוֹמְטִים וְהַחֲרָבִים, שְׁאוֹתֶם הַזְּכָרִיתִי לְמַעַלָּה, בְּהֵן לֹא יִכָּה כֵּל
חַי אֶת יִרְשׁוֹי, רוֹזֵן וְשִׁמְמוֹת־עוֹלָם.

בְּאִפְסֵי הַשְּׁחֹר הַזֶּה, אֲשֶׁר כּוֹ נִפְנַע בְּרִקְבִיבֵיךָ וְנִרְתַע לְאַחֲרוֹ, נִפְנַעוּ
גַּם שְׁלֹשֶׁת חֲבָרָיו בְּנִיגִילוֹ, כּוֹלֵם יִצְאוּ מִבֶּטֶן הַדָּוָי, אֲךָ הֵם לֹא הִיוּ
זְהִירִים כְּמוֹהוּ וְעוֹיִם מִמֶּנּוּ, בְּחֶרֶף־נִפְשׁ קִפְצוּ אֵל תוֹךְ תְּהוֹמוֹת הָאִפְסֵי
הַשְּׁחֹר וַיִּנְשָׁשׁוּ בִידֵים רוֹעֵדוֹת קֶרֶן אֹזֶר, בְּרִנָּה, שׁוֹפְמָן וְנִנְסֵין לֹא הִמְשִׁיכוּ
אֶת הַקֵּץ, רַק שִׁכְרוּהוּ נִפְצוּהוּ, מִנְדוֹת הַרְנִיפֵר, זֶרֶץ מְכֹוֹרֵתֶם, הַבִּיאוּ אֶתְּךָ
אֶת שְׁחֹר גְּלִי הַנְּהַר וְזַעַף מִימֵיו הַפְּרָאִיִם, אֶת בְּרִק הַזְּהָבֵי אֲשֶׁר לְחֹלּוֹחַ
שְׁרִטֵינוּ וְאֶת פְּלָאֵי עֵקְלָתְנוּיָו, אֶת סִכַךְ הַשִּׁיחִים אֲשֶׁר לְחִפְיוֹ וְאֶת מַחְבּוּאֵי
הַסְּתָרִים אֲשֶׁר לְעֲשֵׁרוֹת פְּלִינוּי, שְׁלֹשֶׁתֶם יִדְעוּ, כִּי הָאִפְסֵי הַשְּׁחֹר רַב הוּא
מִן הַיֵּשׁ הַבְּרִמִּינֵן, אוֹלֵם – נִפְסִיק, כִּשְׁאֵנוּ מְדַבְּרִים עַל בְּרִנָּה, שׁוֹפְמָן וְנִנְסֵין,
רְנִינֵנוּ עוֹמְדוֹת כְּבֵר מַעֲבָר לְנִבּוּלוֹת שְׁלִטוֹנָה שֶׁל הַסְּפָרוֹת הַמְּנַהֲגִיתַי,
הַעֲבוֹתוֹת נִתְקַן אוֹיֵשׁ חִפְץ לְנִתְקַן, הַסְּפָרוֹת נִמְלֵטָה מְכֻלּוּבָה לְצֵאת וּלְבִנּוֹת
לֵךְ אֶת קֶנֶה הַנְּכוּן, וְאֵם לַעֲת עֵתָה אֲנִי רוֹאִים רַק אֶת הַרְפֵּשׁ וְאֶת גְּזֵרֵי הַקֵּשׁ
שֶׁבְּמִקְרוֹי הַבּוֹנִים, הִנֵּה עוֹד מַעֲט וְגַם הַזְּמִיר יִתֵּן קוֹלוֹ.

III

כִּכֵּל מֵהַלֵךְ־סְפָרוֹתֵי הַפּוֹסֵק לְחַיּוֹת כִּי דוֹחֵף וּמְנַרְהָ לְיִצִירָה, עֲבָרוּ גַּם
מִיּוֹת מְנַדְרֵי וּבֵית־מְדַרְשׁוֹ אֵל קִנְיֵי הַלְּשׁוֹן, אֵל אֲמִצְעֵי־שְׁמוֹשׁ יוֹס־דִּיּוֹמִיִם,
אֵל הַנּוֹסֵת, לֹא מִקְרָה הוּא, שְׁרׁוּב סוֹפְרֵי יִמֵינוּ הַקְּרוּבִים בְּרוּחֵם אֵל בֵּית־
מְדַרְשׁ זֶה הֵם גַּם מַחְבְּרִים סְפָרֵי־קְרִיאה וּלְמוֹד, וְלֹא מִקְרָה הוּא, שֶׁהַלְּשׁוֹן
הַרְנִילָה, אֲשֶׁר בָּהּ מִשְׁתַּמְשִׁים כִּיּוֹם כְּמַעֲט כָּל כּוֹתְבֵי עִבְרִית, הִיא לְשׁוֹנָה
שֶׁל סְפָרוֹת־מְנַהֲגִים, הַסְּנַנּוֹן חֵדֵל, אִיפּוּא, לְחַיּוֹת יִסוֹד וּמִשְׁעַן לְסְפָרוֹת, עַל
הַסּוֹפֵר לְנִצַח אֶת הַשְּׁפָה, לְהַטּוֹתָהּ לְרִצּוֹנָה, לְצִרְכֵי־נִפְשׁוֹ לְשִׂאֵפוֹתָיו וּלְרַעַד

אפיו. הסגנון הוא השליש היום על היצירה והוא מחניקה ומעיק עליה בעצם שלטונו. הסגנון הזה היה לסגנון בית-הספר. ואין לנו לנו הסופרים הצעירים. שונא רב מזה. מלחמת-עולם שומה בין המורה ובין הסופר. הראשון מקנה שפת-אחרים אל הכלל והשני צריך להקנות לעצמו שפתו הוא. לברוא את אשר עתיד להכרא ולהעשות ליוצא מן הכלל.

סבלי-ירושה זה היה משום זה לצור-מכשול ליצירה העברית החדשה. אין מעצור גדול לסופר מאשר החומר המוכן, המקבל שהשוק אשרו וקימו. סגנון אשר שטר-האשור עמו נהפך לאדרעל המית כל אות חיים. ובהכרח אנו טובעים בימי השכיחות ונחנקים באבק היתמור ועולה מתחת עקבות דורנו העבר. על פני שביילי זכרוננו צבורים המרים-המרים של קטעי לשון והם חוסמים את הדרך להלך-נפשנו. ועוד דבר. סגנון זה נוזל מלפני עיני הסופר את תמונתיו את סמליו. את כל רכושו. סגנון זה מראה יותר מדי. הוא מפורש יותר מדי. עד שהסופר אינו רואה מאומה ואינו מבין מאומה. בו בא המה מחובר אל סרח-העודף של האידך ושך הזה. הסופר צריך להיות הרוא והבכה ראיתו להראות לאחרים. אולם סגנון מנדלי ובית מדרשו מקפץ לפני הסופר כצל-בלהות. אם יראה את החפה והנה הנרתיק אתה וגם הקב"ה המוציא את החמה מן הנרתיק. ובאמת אין פה מאומה: לא שמש ולא אלהים. רק מלים, מלים, מלים.

בימי התעוררות הרומאנטיזם בצרפת שאלו את אחד הסופרים. עמוד-התוך של התנועה הזאת:

— היתכן, כי לא תכברו את דור ראסין ומולייר?

— איך זה?—ענה—נרבה לכבדם.

— ולמה לא תכתבו כמותם?

— אולם אנו מכבדים גם את בני דורנו, והכבוד הזה מחייב אותנו

לכתוב אחרת—היתה התשובה.

הגיעה השעה, שגם הספרות העברית הצעירה תכבד את הדת ובהתאם אל התסיסה הרוחנית ואל שנוי הערכים המתהווים בקרבנו תמצא את נמיותיה ותכתוב אהרית.

עבותות-ההוי אשר הקצרו את צעדיה של ספרותנו עשרים וחמש שנה כבר נתקן. הספרות מתוך עצם מהותה היא הופעה הפשית ואם היא שומה בכבלים מן ההכרה שתתאמץ בשארית כחותיה להחליץ מן המצר ולהיות מה שמוטל עליה להיות. העבותות נתקן - ורגלינו עומדות בתחתיתו של הרדה עברים. כי החליצה מן המצר הנה דרך. אמצעי ולא החופש עצמו. החופש היצירתי הנהו מרחב, אין-סוף ואין לח בעולם אשר ישעבדהו. וכיחד עם זה ונפני זה הוא השליט על עצמו. דומה הוא לבחירה החפשית: יש בכחה וברשותה לעשות את הכל ודוקא משום זה יש בה גם הכח לעשות רק מה שהיא רוצה ומתויבת לעשות. ספרותנו הצעירה בשעת הניסה מפני הריאליות הקיצונית אברה דרכה: מן ההתאכנות עברה אל הצעקנות מן הקפאון-אל התנועה המלולית, מן הקבוע והמנושם-אל העמדת-הפנים והגייסטיקולציה הספרותית.

אנו עומדים ומבקשים דרך. גם בסגנון וגם בשאיפות הרוחניות שוררים נמנודים יופלגים. מעולם לא היתה ספרותנו כה עניה בעיקרים. בדעות-דיסוד כמו בימינו אלה. אנו עומדים על עברי-פי-פחה. בימי מעבר ושנוי צורות רבה הסכנה לספרות ליהפך לעזובה ולפרועה או להנצח ולהתמוטט על ידי השאיפה ובקשת-הדרכים. ההשפעה המיצונית של הספריות הלועזיות עומדת בזוית ואורבת לנו. הנה כבר באים ואומרים לנו: הימנו וירליין... ובשירה העברית נשמעים כבר הרי אמרים אלה. ואין איש שואל את נפשו: מה לנו לקתולוציזמוס-הקנאי שבשירת צרפת המודרנית החומאת והחזרת בתשובה? אם קדושה אשר אותה נאהב ובחיקה נשפוך שיהנו ונעלה את עצמנו על מוקד אהבתה אין לנו ולא ידענוה מעולם; לפני כהנים מגולחי זקן לא התוודינו ומשיחנו לא בא עוד ולא כבר עוד על עוונותינו. יתר על כן, אם נצא להגדר אחרי התנועות הספרותיות הקיימות מתוך חיקוי פתמי או מתוך סינון זהיה, הלא תמיד נאחר לבוא. ובשעה ששם מן החוץ, כבר גמרו את תפלותיהם ועזבו את בית-מקדשם לצאת ולבקש מקלט אחר להלך-רוחם, נבוא

אנחנו ונתעה בודדים ועוזבים בין הכתלים השוממים ונתחמם לאודות של גרות נוועים ודועכים. הנרידה הסתמית אחרי מהלכי אירופה תהיה. איפוא ססמות לנו. אנו צריכים ללמוד את המערב התרבותי. לדעתו. אולם לא למען מקותו. רק למען הסר מעלינו את עולו. את פחדו ואת מרותו. עלינו לדעת את אירופה במדה כזאת. עד שנוכל גם להלחם בה ולבטלה בלבנו.

להלחם באירופה - דעה זאת היא עתה דעה מתהלכת. וכבר יושבים אנשים על האבנים ללדת בהנף-יד אחד קולטוס מזרחי. ובכן לא. לא זאת היתה כונתי. כי מי שיתקו דרך לספרות-עם וליצירתו - אל בית הקברות הוא מוליכה. בריאת קולטוס בדעת ומראש היא אותה התחכמות הידועה. הבאה לרמות את עצמה. להפך. עלינו להיות נאמנים לעצמנו ל יות מה שהננו. וכשם שאין ביכלתנו לוותר על עברנו המזרחי. כן לא נשתק בקרבנו את עברנו המערבי. נהיה מה שהננו: קונפליקט רוחני נצחי. אלהים ברא אותנו על נדות יסדהתיכון ועשה אותנו לעם בין עמי הקדם. וזה אלפים שנה היינו לעם-עולם והיינו כחירה בעיני עצמנו. היינו כחירה אבל הרגשנו כי בסעמקי החירה צפון הפתרון. יד גדולה וחוקה מוליכה אותנו שלא מרעתנו אל האמת. לא ההוכחה התניונית. ואפילו לא ההכרה הפנימית. רק כח העומד ממעל לנו מראה לנו את דרך-האמת. כשנרצה או כשלא נרצה. החילוני לכפור בפרונרם המיכני עוד מתחלת הופעתו. ולא חכינו עד שיראה את כי אפסותו בשטף דם ואכזריות. כי הפרונרם הוא זהה בעיקרו שונאנו-רבנפש. לא האמנו בתרבות הממשית. עוד מרם מוטטה הפיליסופיה המודרנית. כי תרבות זאה עצמה היתה נגדנו; לא יכולנו לשום משנבנו בחוק התפתחות-החומר מאליו. כי ההתפתחות הזאת לא נתנה לנו מאומה הכל התפתח ואנו ירדנו פלאים. והרגשה זאת אינה תעודה. תעורה. היא קבלת שליחות מדעת והשליחות קודמת לקבלה. אנו רק מרגישים את הקבלה מבלי לדעת אל נכון את נושא השליחות ומותנה. מרגישים אנו. שכח עליזן סחיש צעדנו לקראת אמת-הימים. אך אין לפנינו פרצוף האמת וחותרמה. היינו לעם. אשר האותות והמופתים שולטים בו ומלווים אותו בעקלקלות-החיו. והמופת הוא המצע המוכשר לקונפליקט הרוחני הנצחי אשר בין הבינה הרוצה להבין. ובין המופת הקיים. שמשבשו להיות מעבר לנבולי ההבנה. קונפליקט זה הוא תוך-תוכנו. יצאנו עם עשרים וארבעה ספר פרי שבטי אפרים ויהודה. עמי צור ומזאב. אחרי

בן ספננו אל קרבנו על לשונות הדלתה המצרית את הסמל ואת ההסתכלות על חפי הגיבראלטר את קנאת הספרדים. על גדות הפז את סער החיים האיטלקי. את חריפותם של הצרפתים, את הערפל ההגיוני והחודר של שבטי נרמניה. את קלות-דעתם של הפולנים. את ההזיות והבלי-השוא של המולדבים ואת המרחב ונענועי אלהים אשר בערבות רוסיה הגדולה. ועתה רנלינו עומדות שנית על מפתן הארץ הקטנה אשר על גדות ים התיכון ועינינו תועות והלב רועד וחרד: אנה מוליכה אותנו שנית יד הנורל הממונה עלינו? אולי אל האמת? מי יודע? היינו. איפוא. כחידה נעלמת בעיני עצמנו.

שני הרנעים האלה: תערובת ההשפעות של התרבויות השונות אשר ספננו אל תוכנו באופן ישר מתוך פרוץ של טמיעה זה אלפי שנים וחידת היינו כאחד העמים היותר עתיקים. הצועד בלי כל ספק או המזל אל אינו אמת-הלב. אל חוף-פלאים שלא יהיה רק קנינו הוא. אלא יעשה בזמן מן הזמנים לאחוזת עולם של כל הדורות – שני רנעים אלה מחויבים למצוא את בטוים בשירחנו ובספרותנו החדשה. לא במסולים האמנותיים הקלים. אשר בהם מטפל פרישמן והנוהים אחריה. אותו הקצף הלבן, המבריק, המבעבע והמשתעשע לעין ואשר בכל זאת ארילת-היופי לא זכתה לעולם לצוף על פניה. ולא בממשיות והכבדות. שיצר מגדלי ובית-מדרשו. אותם אילי עץ ואבן המנושמים. אשר כנפים לא יצמחו להם לעולם – גם באלה וגם באלה לא תמצא נפשנו את ספוקה. הספרות העברית אינה צריכה להתפתח. היא מחויבת לדלג שור. ובקפיצה אחת להיות מה שהיא מחויבת להיות. עליה לעזוב את תחומי הנחותיה דרנאי. להפטר מתעודת עניותה ולהטיל מעליה את בלויי הסחבות. הכל תלוי בשאיפה ולא ביכולת. ספרותנו העברית הצעירה צריכה להתאזר רגש-אחריות רב ולדעת כי הגיעה שעתה.

תערובת התרבויות בתור יסוד. יאמרו. יכולה להיות לאבן-דגן לספרותנו. כי סוף-סוף בה הגהו הכשרון העברי בעזבו סביבתו וביצאו אל בין אומות-העולם. אם לא הרכבה משונה זאת של אקלימיקה יצירתית. שיש בה הרבה מינים משל אחרים ואין לה מאומה משלה? והלא מבחרי חלומותינו הם להפטר מן התופעה המעוזה הזאת. אמנם. צריך להודות. שיש לחשוש למהלך-דברים כזה. אולם הסכנה אינה כה רבה. כפי שהיא נראית לנו במקרה ראשונה. לספרות העברית היא אינה נשקפת. כי ספינת ההשפעות החיצוניות. אשר עליה אני מדבר

באה לא מתוך הסתגלות רק מתוך סמיעה. ההסתגלות היא סבום
 ותזרים של הפרוציסים החיוניים והפיתם מדרכם הטבעית והישרה מפני
 יד החומר התקיפה על העצם החי. הטמיעה היא ההפך מזה. התגברות
 הכח הויטלי על מעצורי החומר, בשעה שהחומר נבלע בתוך העצם החי
 זנכנע לתנאים החיוניים של העצם. תערובת התרבויות, אשר בה אנו
 דנים, תבוא מן הטמיעה ולא מן ההסתגלות, לאמור בספרותנו הצעירה
 ימצאו את בטוין אותן ההשפעות שכבר נמזנו בתוך דמנו ושכבר התגברנו
 על זרותן. כי מה הם, למשל, שירי-חול של יהודה הגוי או שירי-קודש
 של גבירול, אם לא פרי התגברותנו על ההשפעות החיצוניות של העמים
 אשר בתוכם ישבנו?

המצע והסביבה אשר בהם יבלעו ההשפעות יהיה, כמו שהיה תמיד,
 היסוד המזרחי שבנו. המזרח יהיה ליסוד גם מבפנים וגם
 מבחוץ. מן החוץ, מצד הצורה ואפני ההבעה, ישמש התנ"ך לסביבת
 ההבלעה של ההשפעות השונות, ומבפנים תהיה רוחנו המיוחדת לנו, אותה
 ההתרשמות הפזיזה, המקומעת וחסרת המרנוע ואותו הרמיון הנגהב של
 עמי קדם. היודע לברוא מן הלב ספורי-פלא וחלומות פז, אמת, בעשרים
 וחמש שנים האחרונות שכחנו לברוא מן הלב. אולם מי שירצה
 לראות בזה מנרעת אורנאנית בכחות היצירה שבנו ירבה לטעות. לא
 אדבר על התנ"ך ועל האנדה, אלא גם בתקופות המודרניות היה לנו
 "גנדל-עוזי", "אהבת-ציון" ו"הדת והחיים". אין, אפוא, ללמוד מן הפרט על
 הכלל. הספרות העברית סרה מדרכה ורצתה להיות הגיונית ביותר, ועליה
 להיות כחידה סתומה, כמו חידת קיומנו. ואם אמרתי חידה מן ההכרח
 שתהיה גם השלימות הפנימית או, על-כל-פנים, השאיפה אליה, כי רק השכל
 וההבנה הם המפרידים והמנתחים והמשינים את ההופעות מתוך פזור-
 החלקים ואובדים בהשגה הזאת. השלימות היא גם חידה ושני שמות אלה
 נרדפים הם איש לרעהו. סוד-יה וחידת-עולמים.

(* אגב, מכיון שננעתי בדבר זה, אעיר: בימים האחרונים נולדה חדשה בספרותנו
 לכתוב, כמו שהם קוראים לזה, ב"סגנון תנ"כי". חושבני, כי האנשים חוטאים לשפתנו,
 בהעמיקם את התהומות הסבדולות בין הסגנונים של התקופות השונות בתולדות-ימינו. רוח-
 השפה צריך להיות תנ"כי, אולם הסגנון יהיה חי, מודרני, פרי כל הזרות, כהתאם אל מצב
 נפשו. שנית, כבר התחילו להתפשט בינינו סראיניפלות, הכותבים עברית פסוק כצורתו
 ועוד מעט יפרו וירבו אברכי-המשי רבי-הסגולות ויחברו לנו או יתרגמו פרקי התנ"ך מודרניים
 עשויים כידים, כמו שהיו בימים ההם הרבה אברכי-משי מחברים מסכתות קטנות של "פושטי-
 רגל" ו"מאחקים בקלפים" במגנון השקלא-וטריא התלמודית; ועלובה נפרות המבלה ימי-
 בשעשועי הבל כאלה! ...

איני יודע ואיני רוצה לדעת מה ואיך תהיה צורתה של ספרותנו הצעירה. אבל באחת אני בטוח: ספרותנו הצעירה לא תִּבְרָר אף על שעה אחת מאלפי שנות קיומנו. וכשם שלא נותר על שופטים ואיוב, על הקבלה והחסידות, כן לא נגרע מאומה מן המדות הטובות והנעלות, אשר לקחנו מן הארזים והטמטען בקרבנו. ברכוש כביר נה, שעלה לנו בהרכבה יסורים ופנעים, נדע להשתמש ולמלא פנימות ידועות ברוחנו אנו. הרכבה זאת לא תהא איקליקטית. זאת תהא המזינה, המזינה העליונה, שיש בה אולי מן האנרחיה החיצונית, אולם ביחד עם זה שוררים בה סדרים פנימיים, דומים לקן תכלת של עקלקלות שיאי הרים ואשר להם אנו מתפללים.

החסידות השאירה לנו את המושג הכנה, ההכנה, אומרים, היא העיקר, והמעשה, ההוצאה לפועל אם נם הם העיקר, אולם הם באים כבר בחוקף ההכנה, ההכנה היא ההתקדשות, ההכשרה העצמית להיות ראוי וכדאי לקבל את עולה של עבודת הקודש. בנבולות מושג זה חושב אני, תפתור ספרותנו את חידת הייה ותשכך את זעפו של הקונפליקט הנצחי אשר בנו. ספרותנו הצעירה צריכה לחכות בכל יום, לצפות ולהתלבש חרדת הצפיה, היא צריכה להתכונן, להשמיע את זרמתו של דם קדומים, שנשאר חי ושותת ושהטמיע בתוכו דמי כל הדורות, ובעוזב ספרותנו הצעירה את התחומים הצרים של הַיִּי מקרי, זמני ובן-חלוף, עליה לכוון צעדיה מול הַיִּי הַעֲבָרִית הנצחית הנדולה והרחבה כמרחבי שמים וארע.

אודיכה, תרע"ט.

